

BODEMBREED

*'Pilot-programma Regionale
Kennisschakels Bodem en Ondergrond'*
April 2023

Door: programmateam - Diana van Dorresteijn, Marco Vergeer,
Alzira Schaap

ONDERWERPEN NIEUWS AGENDA PRODUCTEN

Waar

Home / Artikelen / Tjeerd van der Zwan: 'Bodembeheer hoort op de bestuurstafel'

Tjeerd van der Zwan: 'Bodembeheer hoort op de bestuurstafel'

Onderdeel van VNG Magazine nummer 3 (2021)

VNG Magazine nummer 3, 19 februari 2021

Tekst: Marten Muskee | Beeld: Alex de Haan/Persbureau Noordoost

Gemeenten krijgen het complete pakket bodembeheer in portefeuille. De decentralisatie van dit grote en belangrijke beleidsterrein gaat echter alleen door onder bepaalde voorwaarden. Zo niet dan trekt het lokaal bestuur de handen ervan af, zegt Tjeerd van der Zwan.

Provincie Noord-Brabant

Home Actueel Onderwerpen Bestuur Loket Over Brabant Contact

Home > Onderwerpen op thema > Milieu > Bodem, ontgrondingen en stortplaatsen > Bodem > Vitale Bodem

Vitale Bodem

Brabant streeft naar een Vitale Bodem in 2030. Een vitale bodem is schoon, gezond en weerbaar. Dit is niet alleen essentieel voor een gezonde bedrijfsvoering en een toekomstbestendige agrarische sector.

Waarom?

Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst

Coalitieakkoord 2021 – 2025

VVD, D66, CDA en ChristenUnie

zoetwater en een toekomstbestendige inrichting. Water en bodem worden sturend bij ruimtelijke planvorming. Om die reden worden waterschappen daarbij eerder betrokken en krijgt de watertoets

Planbureau voor de L

Home Publicaties Onderwerpen Nieuws Agenda Over het PBL

Home / Onderwerpen / Ruimtelijke ontwikkeling / Publicaties / Grote opgaven in een beperkte ruimte

Grote opgaven in een beperkte ruimte

08-04-2021 | Rapport

Het nieuwe kabinet staat voor grote opgaven op het gebied van de leefomgeving. Er moet een groot aantal nieuwe woningen worden bijgebouwd, om de opwarming van de aarde te beperken moeten er locaties worden gevonden voor windmolens en zonnepanelen, en door klimaatverandering, de landbouw, woningbouw en bedrijvigheid staat de draagkracht van de bodem, het water en de biodiversiteit onder grote druk. Al deze opgaven komen samen op het beperkte grondgebied van Nederland.

WATERSCHAPPEN: 'INTEGRALE AANPAK BODEM EN ONDERGROND IS HARD NODIG'

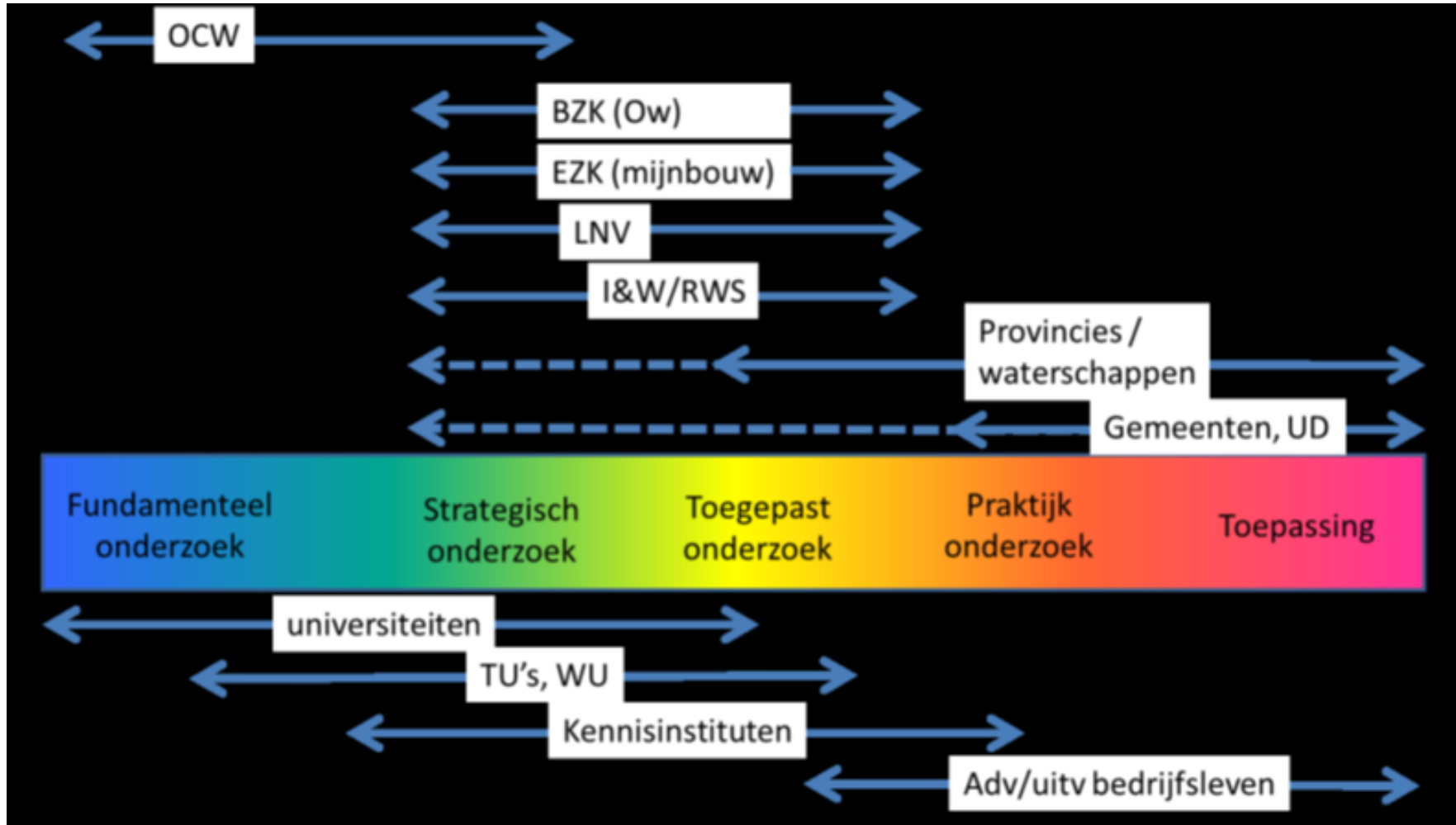
Beleidsbrief 'water en bodem sturend' (25 november 2022)

Water en bodem sturend – VNG inzet

- regionale casuïstiek basis nationale programma's
- regionale implicaties EU bodemstrategie
- **kennis(door)ontwikkeling naar regio (kennisnetwerken)**
- uitvoeringskracht: gemeentelijk RO proces

Typen kennis en gebruik door partijen

(DSP actualisatie Kennisagenda 2020)

Context

Bestuurlijk Overleg Bodem (BO Bodem – VNG, IPO, UvW, IenW)

PLeK

Overige sporen...

Vier kennispilots geïdentificeerd: 1. *Bodem en Ondergrond*, 2. *Circulaire Economie*, 3. *Zeer Zorgwekkende Stoffen* en 4. *Ruimtelijke Adaptatie*

Programma-spoor 'Nationale kennisinfrastructuur bodem'

'Samenwerkingspartner'

Overige programmaonderdelen...

Regionale pilots kennisinfra bodem

VNG Kennisprogramma

'Participeren in traject'

Dutch Soil Platform

Datagedreven werken

PM

Verbeteren van kennispositie gemeenten

PM

Uitvoeringskracht

Programmadoel

Het leren van het opzetten van regionale schakels met een duurzaam/structureel karakter, voor de uitwisseling van data en kennis over het bodem- en watersysteem, ten einde opgaven in het gebied te faciliteren.

Aanpak

- 8 leerthema's
- Begeleidingscommissie/experts per leerthema
- Kruisbestuiving tussen regio's en tussen theorie (experts) en praktijk
- Eindoplevering: leeropbrengsten, succesfactoren en advies doorontwikkeling permanente regionale kennisinfrastructuur

Onderliggende vragen leerthema's

1. Bestuur en verankering
  - a) Hoe zorg je voor **bestuurlijk draagvlak**?
  - b) Wat zijn mogelijkheden van **verankering in het gebied**?
  - c) **Inbedding in netwerken**, wie hebben rollen en verantwoordelijkheden (relevant, zie 8b)
2. Organisatie en rol van een RSP
  - a) Wat is de **rol van de RSP** in de regio, bijv. faciliterend, coördinerend, regisserend?
  - b) Welke **rol** hebben de provincie, waterschappen, gemeenten en andere actoren?
  - c) Hoe wordt het RSP **gefinancierd**?
  - d) Hoe wordt er invulling gegeven aan de **bemensing** van het RSP?
3. Informatie- en communicatiekanalen
  - a) Wat zijn de meest optimale **communicatiekanalen** voor overleg, ophalen kennisbehoeften, informatiestromen, kennis delen etc?
4. Schaalniveau
  - a) Wat is het **schaalniveau** waarop zo'n regionale kennisschakel acteert? Mogen en kunnen daar schaalverschillen in bestaan? Wat maakt een bepaalde schaal de juiste schaal?

VNG Onderliggende vragen leerthema's

5. Inhoudelijke focus

- a) Wat is de **inhoudelijke focus** van een regionale kennisschakel. Opties zijn:
  - Uitgaan van de **maatschappelijke opgaven**: wat is de impact van hun ruimteclaims op het functioneren van het bodem- en watersysteem en hoe kun je daar ruimtelijk op sturen?
  - Uitgaan van **bodemopgaven** in de regio: waarbij je qua focus kunt variëren van smal (bijvoorbeeld bodemchemie) naar breed (bodemkwaliteit: chemisch, ecologisch, fysisch, energetisch).
  - Een **bodemopgaven is vergelijkbaar met andere maatschappelijke opgaven** waar een regio voor staat. Tussen opgaven zijn er uiteraard verschillen in prioriteitsstelling.

6. Data en kennisbronnen

- a) Op welke wijze kunnen **data- en kennisbronnen** in de regio worden aangesproken?
- b) Wat zijn mogelijkheden om **data- en kennisbronnen** van buiten de regio te betrekken in beslissingen die binnen de regio moeten worden genomen?
- c) Hoe kunnen **vernieuwende producten en tools** (zoals uit Bodembeheer van de toekomst) toegepast worden in de regionale kennisinfrastructuur?

Onderliggende vragen leerthema's

7. Samenwerking regionaal
  - a) Hoe kunnen andere **relevante overheden** een plek krijgen in de regionale kennisinfrastructuur?
  - b) Hoe kan het **regionale bedrijfsleven** (industrie, netwerkbedrijven etc) een plek krijgen in de regionale kennisinfrastructuur?
  - c) Hoe kunnen **regionale kennisinstellingen en onderwijs** (universiteiten, hoge scholen) een plek krijgen in de regionale kennisinfrastructuur?
8. Relatie nationaal
  - a) Hoe worden regionale kennisschakels **ingebod in een nationale kennisinfrastructuur**?

Jaloersmakende interventies per regio

Jaloersmakende interventies uit de regio's

Drenthe

- Duidelijke en enthousiaste trekker vanuit Omgevingsdienst (met een klein team) gaf veel slagkracht.
- Er is capaciteit om dingen op te pakken.
- Bodemcafés trekken veel bezoekers en is meer 'werken' dan 'borrelen'.
- Link met de rest van Noord-Nederland heeft potentie (Noordelijke bodemdag).

Kenniscafé Leefomgeving

Drenthe staat de komende jaren voor grote opgaven in de leefomgeving: huisvesting, energietransitie, klimaatadaptatie. Opgaven waarvoor oplossingen integraal tot stand moeten komen.

Op 14 Juni organiseert de RUD Drenthe daarom het **Kenniscafé Leefomgeving**. We hebben een interessant programma samengesteld. Hierin staan we stil bij de waarde die het landschap heeft en hoe de bodem kan worden gebruikt om de opgaven in de leefomgeving verder te brengen. Uiteraard gaan we met elkaar in gesprek om elkaars ideeën te verkennen en hoe we deze gezamenlijk vervolg kunnen geven!

Jaloersmakende interventies uit de regio's

Noord-Holland:

- Er is hard gewerkt aan zichtbaarheid en identiteit: website, logo, herkenbaar en zichtbaar.
- Loketfunctie op orde.
- Gaat door op wat er al was in Noord-Holland, maar meer decentraal.

Jaloersmakende interventies uit de regio's

Twente:

- Bestond al voor het pilot-programma en heeft daarop doorgepakt.
- Samenwerking met hoge school Saxion is krachtig, maakt nu de stap naar bedrijven en verankering van triple helix kennisagenda en programma. Mogelijk zelfs binnen de structuur (kernteam).
- Ziet kansen in bestuurlijk draagvlak, meerjarenplanning, netwerkvorming leefomgeving breed (al blijft het werken om dat uit te bouwen en moet het niet te snel).
- Bestuurlijke excursie olv Michiel Scheffer
- Bodem zichtbaar en begrijpelijk maken via: Bodem Escaperoom, Film Onder het Maaiveld, Ruimtelijke ontwerpen...

Jaloersmakende interventies uit de regio's

Flevoland:

- De bestuurlijke verankering is in scenario's uitgewerkt en bestuurlijk gedragen.
- Uitspraak tot meerjarige ondersteuning is gedaan.
- Dit kennisnetwerk moest helemaal opnieuw beginnen en heeft dat zeer snel opgepakt. Heeft haar voordeel van een overzichtelijke regio goed opgepakt.

Jaloersmakende interventies uit

Gelderland:

- Dit kennisnetwerk bestond al wat langer en heeft hard gewerkt aan de leerpunten van het programma (bestuurlijke verankering, schaalniveau).
- Ze kent meerdere inhoudelijk-specifieke en goed bezochte kennisbijeenkomsten door gemeenten, waterschap en provincies (GOO-specials), inclusief ontwikkeling van tools en instrumenten.

Jaloersmakende interventies uit de regio's

Noord-Brabant:

- Het vergezicht/groeimodel spreekt aan (maar roept ook de waarschuwing op: pak je niet te veel tegelijkertijd op?).
- Ambitie van regionaal planbureau qua structuur en inhoudelijk vergezicht is interessant én een uitdaging.
- Eerste ontmoetingen van het kennisnetwerk waren bemoedigend (digitale zeepkist Water en bodem sturend, een Brabantse bodemtopdag, opzet werkplaatsen). Zowel inhoudelijk als qua deelnemers.

Jaloersmakende interventies uit de regio's

Fryslan:

- Dit kennisnetwerk heeft bijzondere variëteit in haar leden aan leden stuurgroep (bestaand uit Gemeente Heerenveen, Fries Sociaal Planbureau, Deltares, Wetterskip Fryslân, Provincie Fryslân, Veiligheidsregio Fryslân en de Omgevingsdienst).
- Krachtige basis met veel potentie, maar kan het ook gezamenlijk commitment voor de komende jaren aan het kennisnetwerk geven?

ook weer en nemen hun kennis mee. De kennis blijft niet lokaal verankerd."

Jullie kwamen tot de conclusie dat de regio de kennis zelf moet organiseren. Er kwam een pilot. Hoe hebben jullie het aangepakt?
 Van de Vegte: „We hebben met mensen van Van Hall Larenstein (hbo voor landbouw en voeding, red.), de Ferno (gezamenlijke Friese milieudienst, red.) en een aantal gemeenten twee casussen opgepakt: een gebiedsproces in Waadhoeke en een in het Veenwâldgebied. We hebben in kaart gebracht welke kennis we nodig hadden en hoe we die bij elkaar konden krijgen."

Wat viel op?
 Van de Vegte: „Alles in Friesland is dan gezaid - ook deskundigheid. Elke persoon die

“**ALS JE REGIONALE KENNIS NIET OP ORDE IS, KRIJG JE STRAKS NIKS MEER VOOR ELKAAR**”

met bodem en ondergrond bezig is, ziet zichzelf als specialist en wil alleen samenwerken op stukje x. Er is nooit iemand die alles overziet. Het is extreem belangrijk dat de specialisten hun kennis gaan delen en hun verbandingen naar landelijke kennis verbeteren.

Wat we nodig hebben, is een soort deskundigepool, een expertpool. Zo'n pool is ook nodig om jonge mensen aan te trekken. Nu wordt alles wat zorg en energie is, binnengetaald door bureaus. Ze doen daar klussen, zitten niet in een netwerk, data en kennis worden niet in de publieke omgeving geborgd en zij werken niet aan beleid dat een richting geeft voor de komende jaren. Die slag, dat opheffen van een sterfgevoel deskundigen voor Friesland die voor meerdere gemeenten werkt aan gebiedspro-

Wat is het FPLG?

In het Fries Plan voor het Landelijk Gebied (FPLG) zoekt de provincie samen met het waterschap, de gemeenten, maatschappelijke partijen grondgegevens- en gebruiken naar manieren om per gebied de natuur te versterken, stikstofuitstoot te verminderen, de waterkwaliteit te verbeteren en ruis te doen tegen klimaatverandering.

essen, dat zou de uitkomst moeten zijn. Tien tot vijftien specialisten heb je nodig, en nog een aantal mensen die goed zijn in kennis organiseren, kennis delen, en kennis vertalen van beleid naar uitvoering."

Een pool, een netwerk. Waarom niet een instituut met een hel?

Van de Vegte: „Ja, daar ben ik ook voor, maar ze'n instituut is een houdbaarheidsvraagstuk. Het ideaalbeeld is een soort Planbureau voor de Leefomgeving voor Friesland. Want je hebt niet alleen specialisten en een netwerk nodig, maar ook een verzamelaar, een instantie die de kennis toespreekbaar maakt, duiding kan geven en gericht vervolgonderzoek doet. Als je in Friesland een gebiedsproces aangaat, zou je een kaartnetwerk moeten kunnen oproepen: wat is er, wat weten we al, bij wie moeten we zijn?"

Van der Zwan: „Die gebiedsprocessen zijn toch al een beetje een black box, hoor ik van de wethouders. Daar is onrust over bij gemeenten. Ze vrezen dat ze overvallen worden door zaken en processen die ze niet kunnen overzien."

Van de Vegte: „Je kunt geen gebiedsproces beginnen zonder dat je je kaart op orde hebt. Je moet een beeld hebben, dan kun je ook op pad gaan. Zonder kennis en visie wordt alles onderhandeling. Dan maak je het heel ingewikkeld."

Hoe ver zijn jullie concreet?

Van de Vegte: „We hebben een organisatieadvies opgeleverd met een aantal voorstellen, maar er is nog niemand aangenomen. We willen het advies laten landen in het Fries Programma Landelijk Gebied (zie uitgangspunten), waarin alles samenkomt. De financiering zou met alle Friese partners en het Rijk moeten komen."

Wat zouden belangrijke taken moeten zijn?

Van der Zwan: „Ik vind het belangrijk dat de deskundigen niet wachten tot zich een probleem voordoet, maar vast kennis vergaren voor ontwikkelingen die gaan komen."

Van de Vegte: „Ze moeten oog voor de lange lijnen hebben, zelf opgeleverd zijn, prologie voorbidders en echt onafhankelijk zijn. Binnen het netwerk kun je een kerngroep aanwijzen die de landelijke ontwikkelingen volgt en die vast vragen formuleert. Het voordeel daarvan is dat bureaus als Deltares dan ook mee willen doen. Die zien ook dat het in de regio's te doen is."

In Friesland niet te laat met het opstapen van zo'n pool?

Van de Vegte: „Eigenlijk had het er al moeten zijn. Ik heb de transitie van het Sociaal Domein de mist zien ingaan door het niet-organiseren van kennis en monitoring, en door grote afhankelijkheid van adviseurbureaus. In het ruimtelijk domein drong dit opname te gebeten. Daaraan proberen we, aan de vooravond van zoveel nieuwe transities die kennis voor de regio te organiseren. Niet door steeds meer onderzoek te doen, maar kennis te bundelen, bij te elkaar brengen. Als je regionale kennis niet op orde is, krijg je straks niks meer voor elkaar."

Essays Begeleidingsgroep

- Integraal en geïntegreerd werken door Govert Geldof
- Wanneer doet een regionaal kennisnetwerk wat het beoogt door Geert Roovers (lector Saxion)
- Bestuurlijke basis voor bodemkennis door Michiel Scheffer
- Regionale kennisschakelpunten: rol en organisatie door Leo Klaassen

Conclusies lessen en succesfactoren

5 principes van een kennisnetwerk

Een kennisnetwerk:

1. Zorgt voor kennis ophalen, kennisvragen articuleren, agenderen en kennis delen **[functie]**
  - Beantwoorden van kennisvragen uit de regio (loket, kennisdoorwerking);
  - Verzamelen en bundelen van kennisvragen die niet 'zo maar beantwoord kunnen worden';
  - Articuleren en agenderen van kennisvragen naar buiten de regio (andere regio's, kennisinstututen).
2. Is een symbiose van overheden en triple helix, bestuurlijk verankerd **[governance]**
3. Werkt met een cyclische kennisagenda triple helix en leefomgeving breed **[werkwijze]**
4. Werkt opgavegericht en vraaggestuurd (integraal en geïntegreerd) **[werkwijze]**
5. Kan schakelen tussen schaalniveaus, afhankelijk van de opgave/vraag **[schaalniveau]**

5 principes van een kennisnetwerk

Voorwaarden kennisnetwerk:

- Zekerheid over capaciteit om deze rol te kunnen invullen
- Zekerheid over financiering en middelen
- Positie en mandaat om deze rol in te vullen
- Verbonden aan andere schaalniveaus en bijbehorende instituties/partijen via een nationale kennisinfrastructuur
- Vraagt om belangrijke netwerk-vaardigheden van het team: bouwen en onderhouden van een **Levend Lerend Netwerk**

1. Zorgt voor kennis ophalen, kennisvragen articuleren, agenderen en kennis delen

- a) loket (aanspreekpunt)
- b) antenne nieuwe ontwikkelingen
- Stimuleert digitaal en data-gedreven werken
- Netwerkstructuur kennisvragen beantwoorden/agenderen

Doelgroep: van publiek, naar ook privaat en maatschappelijk?

2. Is een symbiose van overheden en triple helix, bestuurlijk verankerd

- Minimale vorm: samenwerkingsverband gemeenten, waterschappen en provincie, in nauwe afstemming/samenwerking Omgevingsdiensten.
- Maturity model: triple helix met het regionale bedrijfsleven/adviesbureaus, lectoraten, onderwijs.
- ‘Gehuisvest’ in de organisatie van de regio
- Beschikt over verankerde lijnen naar besluitvormers (bestuurders), kennisdragers en netwerken fysieke domein
- Beschikt over netwerk buiten de regio

3. Werkt met een cyclische kennisagenda triple helix én leefomgeving breed

- Ontwikkelt in triple helix een meerjarige kennisagenda voor (tenminste) bodem
- Afgestemd met andere kennisagenda's/programma's/netwerken die aan bodem raken
- Bestuurlijk eigenaarschap kennisagenda
- De kennisagenda bevat:
  - Lokale vraagstukken (geïntegreerd werken).
  - Bovenlokale vraagstukken, (her)articulatie, opschaling of agendering binnen/buiten regio (integraal werken).
  - Activiteiten voor kennisdoorwerking
- Vertaald in kennisprogramma

4. Werkt opgavegericht én vraaggestuurd (integraal én geïntegreerd)

- Niet oordeelvormend, gericht op feitelijke kennis over het bodem- en watersysteem

Het kennisnetwerk werkt:

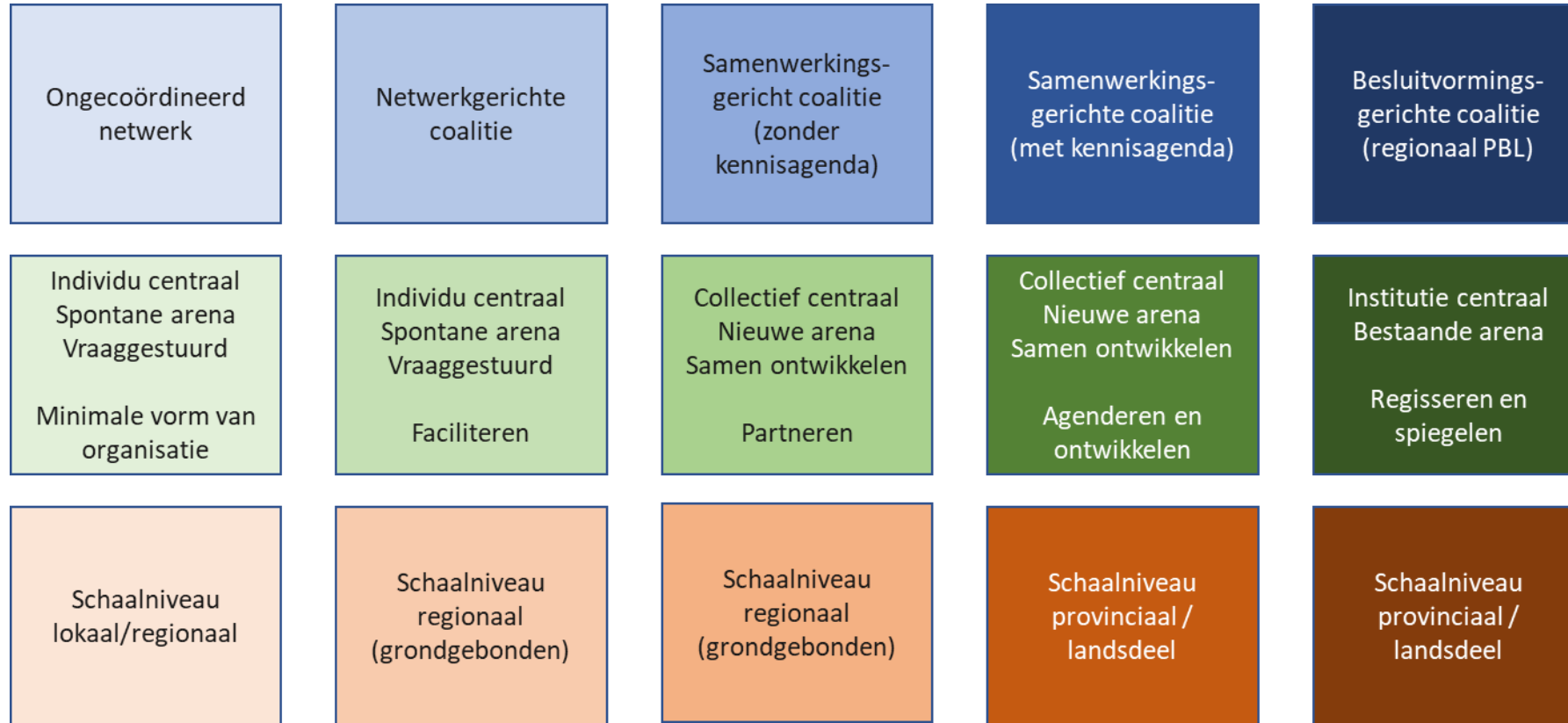
- Op lokale schaal vraaggestuurd (geïntegreerd): concrete vraagstukken gebied, meerdere invalshoeken, korte termijn
- Op regionale schaal opgavegericht (integraal): abstracte vraagstukken, langere termijn, agendering kennishiaten of ontwikkelde kennis doorvertalen naar bovenregionaal beleid/programma's etc.

5. Kan schakelen tussen schaalniveaus, afhankelijk van de opgave/vraag

- Geïntegreerd en integraal werken verbinden in netwerkbijeenkomsten, communicatie, advisering besluitvormers, betrokkenheid van onderwijs en wetenschap.
- Functioneert als onafhankelijk regionaal orgaan binnen een structuur op het schaalniveau landsdeel en nationaal (en dat kan breder zijn dan bodem).
- Heeft de juiste contacten op elk schaalniveau en weet welk schaalniveau wanneer van belang is.

Ontwikkelpad

Samenwerkings-
gerichte coalitie
(met kennisagenda)

Collectief centraal
Nieuwe omgeving
Samen ontwikkelen

Agenderen en
ontwikkelen

Schaalniveau
provinciaal of
landsdeel

Besluitvormings-
gerichte coalitie
(regionaal PBL)

Institutie centraal
Bestaande
omgeving

Regisseren en
spiegelen

Schaalniveau
provinciaal of
landsdeel

Verdere ontwikkeling van het kennisnetwerk
dat eenvoudige én complexe
kennisvraagstukken oppakt of adresseert

Verdere ontwikkeling naar een kennisnetwerk
dat nieuwe plannen toetst

Samenwerkings-
gericht coalitie
(zonder
kennisagenda)

Netwerkgerichte
coalitie

Ongecoördineerd
netwerk

Schaalniveau
regionaal of
provinciaal

Schaalniveau
regionaal
(grondgebonden)

Schaalniveau
lokaal/regionaal

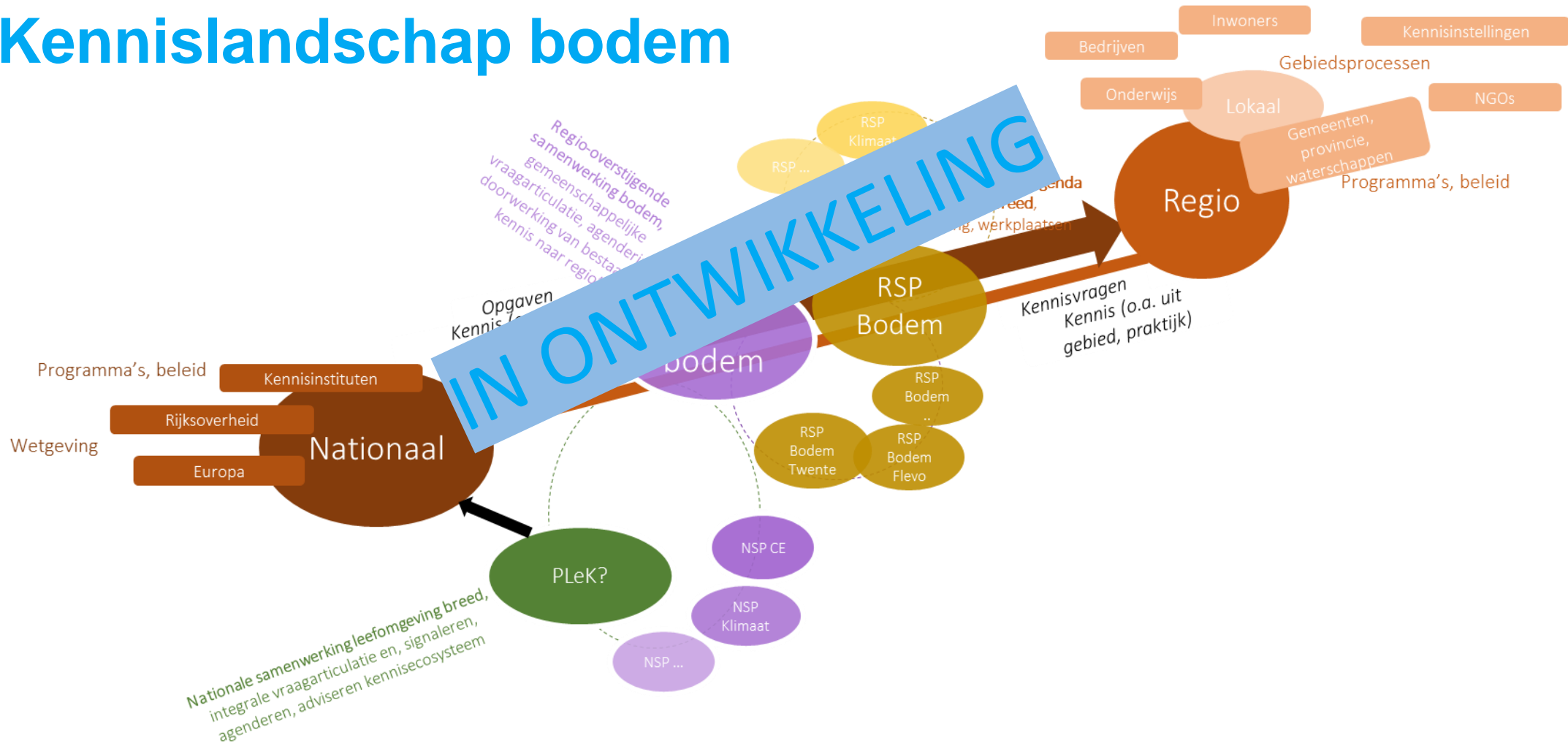
Collectief centraal
Nieuwe omgeving
Samen ontwikkelen

Partneren

Individu centraal
Spontane omgeving
Vraaggestuurd

Faciliteren

Individu centraal
Spontane omgeving
Vraaggestuurd

Minimale vorm van
organisatie

Kennislandschap bodem

Beelden Nationaal Kennisschakelpunt

- Rol NSP: regio-overstijgende samenwerking faciliteren rondom
  - gemeenschappelijke vraagarticulatie in nationale kennisagenda/programma (o.b.v. regionale kennisagenda's) t.b.v. kennisontwikkeling (door kennisinstituten, universiteiten etc.)
  - agendering (o.b.v. opgedane kennis uit gebiedsprocessen/werkplaatsen) richting het Rijk
  - doorwerking van bestaande kennis naar regio's (vanuit kennisinstituten, bedrijven en universiteiten, maar nog onvoldoende vertaald is naar lokaal/regionaal beleid en uitvoering).

Beelden Nationaal Kennisschakelpunt

Werkzaamheden:

- Regionale kennisagenda's bij elkaar brengen voor reflectie en integratie tot nationale kennisagenda (bijv. middels fysieke kwartaalbijeenkomst/jaarlijkse bodemtop/symposia)
- Komen tot gezamenlijke agendering op basis van praktijk-kennis (gebiedsprocessen) richting het Rijk, bijv. voor beleid of programma's (bijv. middels fysieke bijeenkomst/symposia)
- Bestaande kennis over bodem en ondergrond ontsluiten d.m.v. online en fysieke bijeenkomsten en middelen (webinars, workshops, leermiddelen etc.)
- Aanspreekpunt zijn voor regio's
- NSP Bodem verbinden met andere NSP's (bijv. via PLeK?) om de nationale samenwerking leefomgeving breed vorm te geven (integrale vraagarticulatie, signaleren, agenderen, adviseren kennisecosysteem)
- *Opzetten van pool van deskundigen waar korte vragen gesteld kunnen worden (vraagbaak)?*

Adviezen aan het Directeurenoverleg Bodem

over de doorontwikkeling naar een meer permanente regionale kennisinfrastructuur.

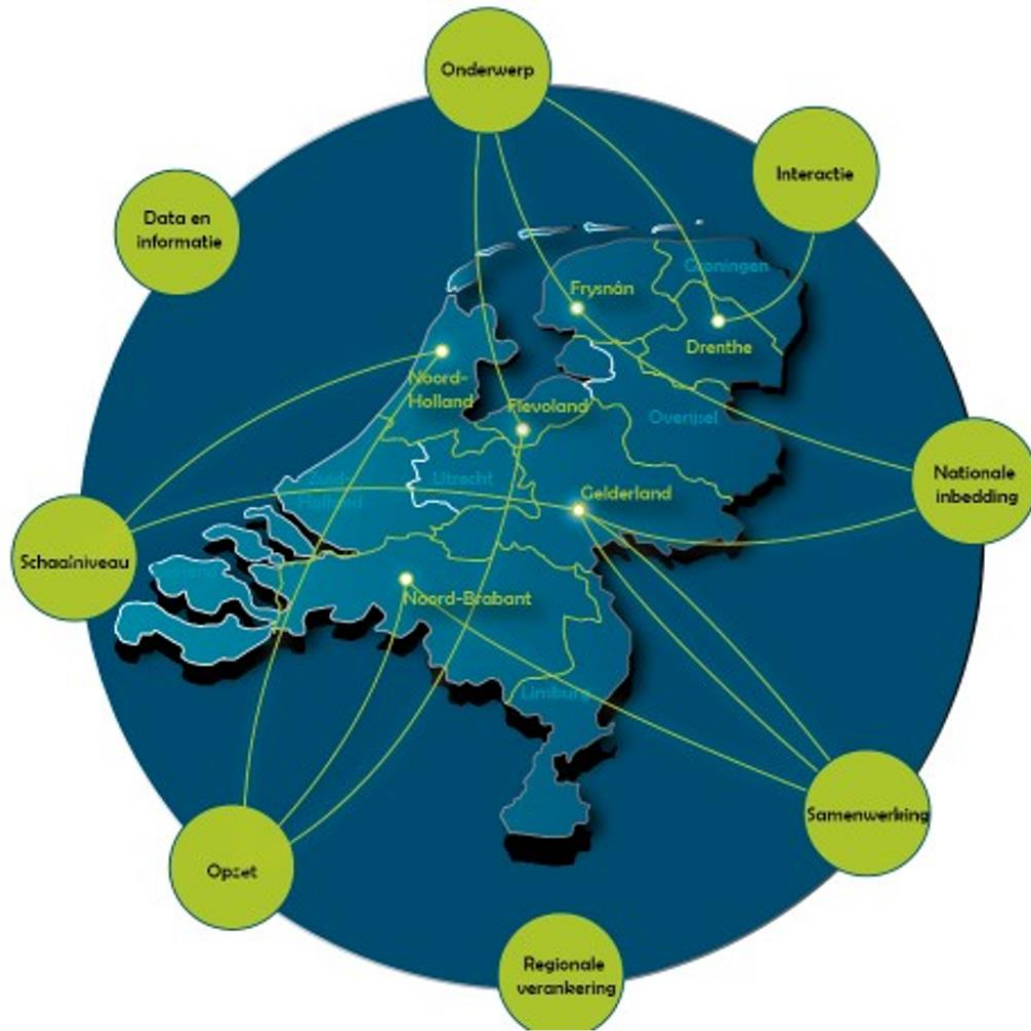
- Advies: zorg voor een vervolg op het programma, in ieder geval totdat er een werkbare nationale samenwerkingsstructuur is.
  - Uitbreiding van het aantal regio's richting NL dekkend
  - Meedoen aan het programma vergt een minimum niveau (zie ontwikkelpad)
  - Zorg voor coaching/begeleiding passend bij het niveau
- Advies: onderzoek en toets de scenario's/beelden NSP

Vervolg

- Eindrapport aanbieden aan DO Bodem 31 mei
- Bijeenkomst Soesterberg (NSP 'overbrugging') 30 mei
  - Samen met 'specialistische kennisnetwerken'
  - Regionale kennisagenda's: feedback en samenwerking
  - Formuleren nationale kennisvragen/agendering
  - Kennisuitwisseling (o.a. WBS, data, Europese Mission Soil Deal, Visie op kennisinfra)
- Voorstel voor vervolg bij IenW 31 mei
  - Kennisagenda/gerichte kennisvragen
  - Faciliteren kennisdoorwerking
  - Innovatie in de praktijk
  - Uitwerking langetermijn infrastructuur o.b.v. visie

Wat loopt er verder?

- Water en bodem sturend (WBS): position paper VNG, oprichting wetenschapspanel, vertaling van een dozijn fiches WBS naar gemeenten en link met programma's als NPLG, economische impact.
- Verkenning rondom een 'bodem standaard/norm'
- Analyse en schets kennislandschap fysieke leefomgeving breed (o.b.v. de pilots bodem, zzs, circulaire economie, klimaat), toetsing in een casus (mogelijk i.s.m. PLeK), visie op de kennisinfrastructuur VTH
- Verkenning naar de Europese Call 'A Soil Deal for Europe' - 100 living labs and lighthouses (welke regio's, problematiek, coördinatie)

**Wil je meer weten
over regionale
kennisschakels?**

Stel hier je vragen!

Voor vragen over het programma en de regio's

Regionale schakels Programma (RSP) Bodem

Deze stand is geopend: 14.30-15.00 en 16.30-17.30 uur